

Algoritmes bepalen ons gender, maar wat zijn de consequenties?

*Kritiek op de democratie:
lof op de dictatuur?*

*De minderjarige vlogger:
een nieuwe vorm van
kinderarbeid?*

*Fiscale bedenkingen bij
personalized pricing: Dragen
de sterkste schouders straks
de lichtste lasten?*

Dedicated mensen maken het verschil.

Hugo, dedicated trombonist
en advocaat-stagiair bij BarentsKrans

Wij zoeken advocaat-stagiaires.

Mensen die zich verdiepen, die vragen stellen en zichzelf blijven verbeteren. Die maken het verschil. Zowel op professioneel vlak als in het privéleven. Dedicated noemen wij dat. Heb jij die ambitie, dan pas jij bij BarentsKrans. Wil je werken bij één van de grootste advocatenkantoren in Den Haag, met enthousiaste collega's, toonaangevende cliënten en uitdagende zaken? Ga dan naar www.werkenbijbarentskrants.nl

werkenbijbarentskrants.nl

BarentsKrans

	Voorwoord	5
<i>Opinie</i>	Kritiek op de democratie: lof op de dictatuur?	6
<i>Analyse</i>	Algoritmes bepalen ons gender, maar wat zijn de consequenties?	9
<i>Analyse</i>	De minderjarige vlogger: Een nieuwe vorm van kinderarbeid?	12
<i>Analyse</i>	Fiscale bedenkingen bij personalized pricing	24

Joris van de Riet
Hoofdredacteur

Waarde lezer,

De zomer is in zicht, en ik denk dat de meesten van ons daar ook wel aan toe zijn. Het is bepaald geen gemakkelijk jaar geweest – noch voor de eerstejaars studenten die bepaald geen ‘normaal’ begin van hun studietijd hadden, noch voor de ouderejaars die hun studietijd ruw onderbroken zagen (en van wie menigeen afstudeerde zonder dat op enige gebruikelijke wijze te kunnen vieren), noch voor de medewerkers van de faculteit, wier toch al veel te hoge werkdruk in coronatijd alleen maar is toegenomen.

In dit nummer vindt u allereerst het essay dat de Katadreuffe Wisselbokaal heeft gewonnen, de prijs voor het beste essay in het kader van het vak Grondslagen van het Recht. Na rijp beraad heeft de jury – waar ondergetekende, als oud-winnaar, ook deel van uitmaakte – besloten de prijs toe te kennen aan Mikhael Hack voor zijn essay ‘Kritiek op de democratie: lof op de dictatuur?’. Hij betoogt dat wij het vermogen zijn kwijtgeraakt om te denken in andere termen dan ‘democratie’ en ‘dictatuur’, waardoor elke kritiek op het huidige democratische bestel zonder meer gelijk wordt gesteld aan het aanprijzen van een dictatuur. Namens zowel jury als *NOVUM*-redactie feliciteer ik Mikhael Hack van harte met deze welverdiende winst.

Redacteur Hadassah Drukarch gaat in dit nummer in op de implicaties van automatische geslachtsherkenning door kunstmatige intelligentie. Doordat kunstmatige intelligentie doorgaans geprogrammeerd is om te denken in ‘man’ en ‘vrouw’, kan het gebruik van zogeheten Automated Gender Recognition Systems (AGRS) ertoe leiden dat dergelijke systemen discrimineren jegens transgender en non-binaire personen.

Verder treft u in dit nummer een gastbijdrage aan van Mathijs de Jong, student aan deze faculteit. Hij gaat in op een relatief nieuw verschijnsel, namelijk dat van ‘kindvloggers’, oftewel (vaak zeer jonge) kinderen die door hun ouders worden ingezet om filmpjes te maken die vervolgens inkomen genereren voor de ouders. Hij betoogt dat dit valt onder de juridische definitie van kinderarbeid, en dat daarom strenger regulerend moet worden opgetreden tegen deze ouders.

Tot slot vindt u in dit nummer een artikel van Imaan Bijl, Eva van Dam, Pim Fok, Rosalie Goede, Phoebe Wardropper en Ruud Veldhuis, geschreven in het kader van het vak ‘Ethical and Legal Issues in Pricing Management’ (Honours College Law) onder begeleiding van prof. dr. Jean-Pierre van der Rest. Zij behandelen een op het eerste gezicht vrij technisch onderwerp: de fiscale aspecten van *personalized pricing*, een fenomeen waarbij bedrijven de prijs van hun product aanpassen op basis van de (potentiële koper).

Ik wens u veel leesplezier met dit nieuwe nummer van het juridisch faculteitsblad *NOVUM*.

Kritiek op de democratie: lof op de dictatuur?

Katadreuffe Wisselbokaal 2021

Mikhael Hack
*Winnaar Katadreuffe
Wisselbokaal 2021*

Voor het eerstejaars bachelorvak 'Grondslagen van het Recht' dienden studenten een essay te schrijven over een rechtsfilosofisch onderwerp dat in het vak was behandeld. De keuze was hierbij tussen 'de scheiding tussen kerk en staat in relatie tot het rechtsbegrip', 'de klassieke grondslagen van het moderne recht in relatie tot de universaliteit van waarden en beginselen' en 'de democratische rechtsstaat in relatie tot de idee van de weerbare democratie'. Uit de door de werkgroepdocenten gekozen beste essays van elke werkgroep koos een jury, bestaande uit mr. Jip Stam, mr. Remy Visser (vakdocenten), Gerhard Poolman en ondergetekende (beiden oud-winnaars van de Katadreuffe Wisselbokaal) het winnende essay, dat hieronder staat afgedrukt. Bij de opening van het facultaire jaar 2021-2022 zullen, mits de omstandigheden dat toelaten, de nummers twee en drie (Evert-Jan van Veldhuizen en Thijs Verdam) een eervolle vermelding ontvangen en de winnaar, Mikhael Hack, de Katadreuffe Wisselbokaal en een cadeau.

*Joris van de Riet
Hoofdredacteur NOVUM*

De classificering van staatsvormen en de daarmee samenhangende ‘ideale staatsburger’ is een zowel oude als fascinerende bezigheid. Plato schrijft er al over in de *Politeia*. Aristoteles, echter, komt conceptueel gezien tot het helderste schema, bestaande uit drie goede staatsvormen en hun ontaarde tegendelen – respectievelijk monarchie, aristocratie en een gemengd bestel enerzijds, en tirannie, oligarchie en democratie(!) anderzijds.¹

Dat nu vrijwel alle Westerse landen ‘democratisch’ genoemd kunnen worden, zal niemand verbazen. In zekere zin is onze democratie zelfs radicaler dan bij de oude Grieken: zij omvat ook vrouwen en bezitsarmen, en voert het principe van de gelijkheid nóg verder door. Er is echter één groot belevenisverschil tussen de klassiek-Griekse democratie en die bij ons: waar Aristoteles nog in staat bleek om de democratie als één mogelijkheid uit zes te beschouwen en van alle zes de voor- en nadelen af te wegen, lijken wij enkel nog in staat om te redeneren in termen van democratie en dictatuur. De beroemde rede van George van den Bergh over de ‘weerbare democratie’ spreekt bijvoorbeeld alleen van ‘democratiestaten’ en ‘dictatuurstaten’ – een andere mogelijkheid lijkt niet in hem op te komen.²

“Wij lijken enkel nog in staat om te redeneren in termen van democratie en dictatuur.”

De vraag is of dit onze kijk op politieke ordening als zodanig – en daarmee het reflectievermogen op ons eigen bestel – niet ernstig belemmert. Ik zal betogen dat dit wel degelijk het geval is, en wel om twee redenen. Ten eerste zorgt de dichotomie democratie-dictatuur ervoor dat alles gelegitimeerd wordt in termen van democratie, waardoor uiteindelijk niet meer duidelijk is wie namens de ‘ware’ democratie spreekt. Ten tweede betekent de focus op democratie en dictatuur, waarbij het eerste natuurlijk goed is en het tweede slecht, dat er een intrinsieke tendens naar meer democratisering bestaat in ons bestel – terwijl het nog geen uitgemaakte zaak is dat dit ook altijd nodig en goed is.

Onze hedendaagse staatsvorm – door sommigen vanwege haar relatieve homogeniteit ook wel het ‘*Common Constitutional Pattern*’ genoemd – is een democratische rechtsstaat, en valt dus uiteen in de componenten rechtsstaat en democratie.³ Over dat eerste, dat neerkomt op bescherming van de burger tegen de overheid, heb ik het nu niet. Hoewel dat volgens sommigen wel te maken heeft met ‘materiële’ democratie, zie ik het in de lijn van Jasper Doomen toch als een losstaand iets.⁴ Er is immers ook een democratie

zonder rechtsstaat denkbaar, waarvan ik het oude Athene al als voorbeeld heb aangedragen.

De formele democratie moet dus worden beschouwd. Wat is haar wezen? Uiteindelijk komt zo’n democratie neer op het beginsel dat ‘het volk bepaalt’. Concreter gesteld dienen er dan in de bron van de soevereiniteit twee dingen aanwezig te zijn: algemene gelijkheid (niemand mag voor meer tellen dan een ander) en universaliteit (niemand mag worden uitgesloten). Dit zijn in wezen ook de dingen die de theoretici van ‘democratie als zelfcorrectie’ willen beschermen: het verheffen van bepaalde individuen of groepen kan door de rest niet ongedaan worden gemaakt, evenmin als het uitsluiten daarvan.⁵ Gelijkheid en universaliteit staan dus centraal in de meeste democratieopvattingen.

Dit verklaart ten dele waarom er een scherpe dichotomie lijkt te bestaan tussen democratie en non-democratie oftewel (volgens velen) dictatuur. Als de enige acceptabele ordening bestaat uit volledige gelijkheid en universaliteit, moet iets wat daarbij tekort schiet onvermijdelijk als illegitiem worden ervaren. De historische voorbeelden uit de twintigste eeuw dragen daaraan ook bij: met Nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie in het achterhoofd, is het alleszins begrijpelijk dat we een instinctieve afkeer hebben van dictatuur – en dus worden aangetrokken tot democratie.

Maar het is net de vraag of niet-democratie per definitie gelijkstaat aan dictatuur, en of dus elke democratiekritiek per definitie heimwee naar het fascisme is. Ik denk dat de zaken ingewikkelder liggen. Ten eerste zal er begripsverwarring ontstaan als we alleen democratie en dictatuur in ogenschouw nemen. De beginselen van democratie zijn namelijk gelijkheid en universaliteit. Maar is alles wat daarvan afwijkt ‘dus’ een vorm van dictatuur? Als dat zo is, kunnen we ons parlementair stelsel en in nog grotere mate ons ongekozen kabinet aanwijzen als dictatoriale elementen. In beide gevallen beslist een kleine groep elke dag over het wel en wee van de natie – de andere 17 miljoen hebben geen stemrecht in de blauwe bankjes. Is dit daarmee een dictatuur?

We voelen aan dat dit een absurde conclusie zou zijn: het parlement is immers gekozen en het kabinet is van het parlement afhankelijk middels de vertrouwensregel. Maar hoe rechtvaardigen we deze ongelijkheid en niet-universaliteit van vertegenwoordigende organen in een bestel waar gelijkheid en universaliteit voorop staan? Vaak gebeurt dat *juist* in termen van democratie: de democratie, als zuiver volksbestuur, wordt ingeperkt omwille van de democratie, als bestuurbaar systeem.

Wat is in dezen dan de ware democratie? Het wordt er niet duidelijker op met één begrippenpaar.

Dit raakt ook aan het tweede punt: doordat democratie politiek gezien het hoogste goed is, lijkt het uitgemaakte zaak dat er alleen maar bewogen kan worden in de richting van méér democratie. Dit leidt bijvoorbeeld tot de situatie waarin de voorstanders van bindende referenda beweren ‘de volgende stap’ in de democratisering te zijn. Mochten zij uiteindelijk zegevieren en het referendum ingevoerd krijgen, is dan elke (voormalige) tegenstander van dit instrument daarmee een antidemocraat? Zo niet, waarin verschillen zij dan van de tegenstanders van het algemeen kiesrecht in de vroege twintigste eeuw? Is het in het zelfcorrectiemodel nog toegestaan om het referendum opnieuw af te schaffen – bijvoorbeeld middels een referendum? En betekent dit alles dat we vandaag eigenlijk *nog steeds niet* in een democratie leven totdat het referendum er is? Het lijkt de onvermijdelijke consequentie van de wens naar immermeer democratie, maar het zorgt voor evidente absurditeiten.

De wankel status van ‘democratie’ als begrip in een nog wankelere dichotomie heeft gevolgen voor onze juridische invulling van de ‘weerbare democratie’. Vaak worden de instrumenten die ons voor democratische zelfverdediging ter beschikking staan, zoals het partijverbod, gebruikt tegen duidelijk (neo)fascistische partijen, zoals in de NVP/CP’86-casus.⁶ Het is natuurlijk goed om ons, ook als moreel verantwoordelijke burgers, tegen dit soort bewegingen te keren ter verdediging van onze vrije samenleving.⁷ Maar als niet elk streven om ‘de democratie’ in te perken gelijkstaat aan het streven naar fascisme en dictatuur – wat, gegeven de ongemakkelijke paradoxen in het voorgaande, in elk geval als reële optie moet worden beschouwd – dan is het absurd om elke georganiseerde kritiek op de democratie te willen verbieden en bestrijden.

“De wankel status van ‘democratie’ als begrip in een nog wankelere dichotomie heeft gevolgen voor onze juridische invulling van de ‘weerbare democratie’.”

Ik sluit af met Aristoteles. In zijn opvatting is de tegenhanger van de democratie, zoals eerder benoemd, de *politeia* of ook wel het ‘gemengd bestel’. Het gemengd bestel kenmerkt zich als mengeling tussen democratie en oligarchie, waardoor het tot iets wordt dat zichzelf in balans houdt en toch niet eenduidig als

democratisch of oligarchisch kan worden gedefinieerd.⁸ Me dunkt dat het zoiets was dat Thorbecke in gedachte had toen hij onze Grondwet schreef, en dat ook vandaag de meesten van ons nog onderkennen dat er complementaire en soms tegengestelde beginselen in de democratie moeten zijn om haar werkbaar te houden. Als dat zo is, dan moeten we het eerlijk durven benoemen – en ons soms dus actief tegen het democratisch beginsel durven keren. Een goed democraat is bij tijd en wijle antidemocraat: laten we met dat feit rekening houden in onze ‘weerbare democratie’-gedachte.

1. Aristoteles, *Politica* 1279a22-b10.
2. G. van den Bergh, ‘The Democratic State and Non-Democratic Parties’, in: P.B. Cliteur & A. Guiora (red.), *Populist and Islamist Challenges for International Law*, Chicago: ABA Book Publishing 2019, p. 367-391, hier p. 367-368.
3. P.B. Cliteur & A. Ellian, *A New Introduction to Jurisprudence*, Londen/New York: Routledge 2019, p. 36-45.
4. J. Doomen, ‘Het antidemocratische karakter van ‘militante democratie’’, in: A. Ellian, G. Molier & B.R. Rijpkema (red.), *De strijd om de democratie. Essays over democratische zelfverdediging*, Den Haag: Boom 2018, pp. 139-154, hier p. 143-147.
5. B.R. Rijpkema, ‘Democratie als zelfcorrectie revisited. Nadere aantekeningen bij de weerbare democratie’, in: A. Ellian, G. Molier & B.R. Rijpkema (red.), *De strijd om de democratie. Essays over democratische zelfverdediging*, Den Haag: Boom 2018, p. 31-59, hier p. 37-39.
6. Rb. Amsterdam 18 november 1998, *ECLI:NL:RBAMS:1998:AD2961*, NJ 1999/377.
7. M. Ignatieff, *Civil Courage and the Moral Imagination*. Cleveringa lecture given by prof. dr. Michael Ignatieff, Leiden: Universiteit Leiden 2013, p. 10-11.
8. Aristoteles, *Politica* 1293b22-1294b41.

Algoritmes bepalen ons gender, maar wat zijn de consequenties?

Hadassah Drukarch
Redacteur

Technologische ontwikkelingen, waaronder in het bijzonder *Artificial Intelligence* (AI), zullen in de nabije toekomst ongelooflijke vooruitgang bieden voor de hele samenleving. Desalniettemin roept de introductie en implementatie van AI in ons dagelijks leven vele verschillende vragen en zorgen op en binnen deze context is er dan ook aanzienlijke ruimte voor verbetering, waaronder ook op het gebied van diversiteit. De afgelopen jaren zijn er in het kader hiervan met name zorgen geuit over zogeheten *Automated Gender Recognition Systems* (AGRS), AI-systemen die iemands gender (en seksuele geaardheid) voorspellen. Deze AI-systemen worden als fundamenteel gebrekkig ervaren omdat zij slechts tussen twee categorieën onderscheid kunnen maken – mannelijk en vrouwelijk – en ten gevolge hiervan diegenen die niet binnen deze binaire categorieën passen, buitensluiten. Juridisch gezien heeft dit alles velen ertoe aangezet zich af te vragen hoe deze systemen zich het best voor diversiteit kunnen verantwoorden en of dat überhaupt mogelijk is.

Algoritmes bepalen ons gender

Vandaag de dag maken organisaties over de hele wereld gebruik van zogeheten ‘inferentiële data-analysemethoden’ om gebruikerskenmerken en voorkeuren van individuen op een zeer nauwkeurige wijze te achterhalen en voorspellen, waaronder ook gevoelige kenmerken zoals geslacht en seksuele geaardheid. Hoewel de meeste mensen waarschijnlijk nog nooit van geautomatiseerde gender-herkenning hebben gehoord, is het tegenwoordig desalniettemin een opmerkelijk gebruikelijke praktijk. Zo hebben top technologiebedrijven al grootschalig geïnvesteerd in technologie die foto's van gezichten kan voorzien van binaire labels zoals 'mannelijk' en 'vrouwelijk', maar ook van vele andere persoonlijke kenmerken.¹ Geautomatiseerde gender-herkenning vindt zijn oorsprong in academisch onderzoek dat aan het eind van de jaren tachtig werd verricht en werd in eerste instantie omgeven door een bijzonder dystopische visie op de toekomst die het creëerde.² Hoewel erg complex van aard en geavanceerd in hun werking, bevatten deze AGRS dan ook een fundamentele tekortkoming: de manier waarop zij naar gender kijken, komt niet altijd overeen met de manier waarop een mens dit concept bevat. AGRS berusten over het algemeen op een beperkt en achterhaald begrip van gender, ten gevolge waarvan degenen die niet gemakkelijk binnen het door AGRS gecreëerde begrippenkader passen – zoals dat voornamelijk bij trans- en non-binaire individuen het geval is – het risico lopen een verkeerd gender toegewezen te krijgen.³ Het probleem hier is dus niet zozeer dat deze systemen simpelweg het bestaan van verschillende gender-groepen negeren, ze kunnen deze verschillende groepen vaak überhaupt niet herkennen.

De maatschappelijke en juridische implicaties van geautomatiseerde gender-herkenning

De implicaties en diepgeworteldheid van gender- en diversiteitsoverwegingen in de praktijk worden tot op de dag van vandaag grotendeels genegeerd bij de ontwikkeling van algoritmen. Zo botsen AGRS bijvoorbeeld met het idee dat gender subjectief en intern is, wat vaak leidt tot een misrepresentatie van de feiten en dit kan uitkomsten hebben die nadelig kunnen uitpakken, voornamelijk voor minderheden binnen de samenleving. Vragen omtrent de gevolgen hiervan worden over het algemeen bijzonder slecht begrepen en vaak onderschat, en hoewel wetenschappelijk onderzoek steeds vaker rekening houdt met concepten als ‘geslacht’ en ‘gender’ omdat het betere wetenschap zou moeten opleveren,⁴ benadrukt onderzoek op het gebied van *queer media* onderzoek dat ‘geslacht’, ‘gender’ en ‘seksualiteit’ vaak op overlappende manieren worden gebruikt door zowel leken alsook experts.⁵ Zo wordt vanuit computerwetenschappelijk

perspectief meestal het concept ‘geslacht’ als uitgangspunt genomen bij de ontwikkeling van AGRS, zonder daarbij rekening te houden met de binaire aard van dit concept en zonder andere relevante concepten in overweging te nemen. Ten gevolge hiervan worden AGRS getraind aan de hand van data die genderstereotype kenmerken bevatten (denk bijvoorbeeld aan lichaamsbewegingen, fysiologische en gedragskenmerken, gelaatstrekkingen en taalgebruik). Zo worden vrouwelijke namen bijvoorbeeld eerder geassocieerd met familie dan met carrière, met kunst meer dan met wiskunde en wetenschap. Ook zijn er onderzoekers die melden dat het werkwoord 'koken' sterk bevooroordeeld blijkt te zijn ten opzichte van vrouwen.⁶ Dit leidt er enkel toe dat bestaande gendervooroordelen worden versterkt en dit kan op de lange termijn tot discriminatie en buitensluiting van bepaalde bevolkingsgroepen leiden, hetgeen grondwettelijk en op basis van internationale (mensenrechten)verdragen verboden is.

“Talloze onderzoeken en audits hebben aangetoond dat gezichtsherkenning op basis van geautomatiseerde gender-herkenning voor veel mensen niet accuraat is, met als gevolg dat het bedrijf het risico loopt een deel van haar doelgroep zonder rechtvaardiging buiten te sluiten.”

Neem bijvoorbeeld Giggle, de sociale media app die alleen voor meisjes toegankelijk is. Om af te dwingen dat enkel meisjes daadwerkelijk toegang tot de app krijgen, eist het bedrijf dat gebruikers een *selfie* uploaden om zich te kunnen registreren, waarna Giggle gezichtsherkenningstechnologie van derden gebruikt om – zo beweert het bedrijf – met een zekere mate van precisie de waarschijnlijkheid te bepalen dat het betreffende individu van het vrouwelijke geslacht is. Hoe het ook zij, talloze onderzoeken en audits hebben aangetoond dat gezichtsherkenning op basis van geautomatiseerde gender-herkenning voor veel mensen niet accuraat is, met als gevolg dat het bedrijf het risico loopt een deel van haar doelgroep zonder rechtvaardiging buiten te sluiten.⁷

In dit verband benadrukt dr. Eduard Fosch-Villaronga – universitair docent aan het eLaw Centre for Law and Digital Technologies aan de Universiteit Leiden – dat het wereldwijde landschap van ethische richtlijnen voor AI geen adequate handvatten biedt om de potentiële

implicaties van ontbrekende gender- en inclusiviteitsoverwegingen in de ontwikkeling van algoritmes te verzachten.³ Daarnaast stelt hij dat hoewel verschillende gemeenschappen zich weliswaar richten op het belang van diversiteit en inclusiviteit in de ontwikkeling van AI-technologieën, onderzoek hiernaar nog steeds erg verspreid is en slechts beperkt is gebleven ten opzichte van onderzoek op het gebied van veiligheid en gegevensbescherming.³ Bovendien blijft het vooralsnog onduidelijk hoe dergelijk onderzoek überhaupt het juridische landschap beïnvloed. Een voorbeeld hiervan is te vinden in het recente Europese wetsontwerp over de regulering van AI in Europa.⁸ Hoewel het voorstel erop gericht is bescherming te bieden tegen risicovolle en schadelijke AI-systemen, zoals gezichtsherkenningssystemen, bevat het wetsontwerp geen verbod op systemen die gender, seksualiteit, ras of handicap pogen te achterhalen en voorspellen.

Het is precies om deze reden dat Daniel Leufer, een beleidsanalist bij Access Now, een non-profitorganisatie gericht op het verdedigen en uitbreiden van digitale burgerrechten, heeft benadrukt dat geautomatiseerde gender-herkenning onverenigbaar is met de mensenrechten waar binnen de EU zoveel waarde aan wordt gehecht. Access Now heeft daarom, samen met meer dan 60 andere NGO's, een brief gestuurd naar de Europese Commissie met het verzoek deze technologie te verbieden.⁷ De campagne, die wordt ondersteund door de internationale LHBT+-belangengroep All Out, komt op het moment dat de EU nieuwe EU-brede regelgeving voor AI overweegt. Volgens Leufer betekent dit dat er juist nu een uniek moment is waarop we onze stem kunnen horen en hij neemt dan ook zeker de gelegenheid om daar gebruik van te maken.⁹

Is een algeheel verbod de beste oplossing?

De vraag die resteert is of een algeheel verbod op AGRS wel daadwerkelijk de beste oplossing is? Hoewel verschillende onderzoekers werken aan oplossingen om de door AGRS veroorzaakte problematiek tegen te gaan, zien zij nog altijd het meest fundamentele aspect van gender over het hoofd: dat gender subjectief is en niet in een objectieve vorm kan worden vastgesteld. Zoals Johnston in zijn werk stelt: “modern problems cannot be reduced to mere engineering solutions over the long term; human goals are diverse and constantly changing.” Vanuit het perspectief van beleidsvorming is het van belang dat we goed nadenken over de risico's die door geautomatiseerde gender-herkenning in het leven worden geroepen. Tegelijkertijd is het - zoals dr. Eduard Fosch-Villaronga benadrukt - ook van uiterst belang dat wij onszelf afvragen of we überhaupt wel

willen leven in een samenleving die wordt geleid door algoritmen die in het voordeel werken van de overgrote meerderheid van de bevolking, maar tegelijkertijd het risico lopen om bepaalde groepering binnen precies diezelfde bevolking buiten te sluiten.³

Om weer terug te komen op hetgeen waarmee dit stuk van start ging, AI biedt veel potentieel in het kader van de verdere positieve ontwikkeling van onze samenleving. We moeten de toekomst om deze reden dan ook niet met een dystopische visie tegemoet gaan, maar juist goed nadenken over de prioriteiten die de mensheid het beste dienen en dit als het nieuwe basisuitgangspunt nemen bij de ontwikkeling van nieuwe technologieën.

1. R. Metz, 'AI software defines people as male or female. That's a problem', CNN 21 november 2019.
2. O. Keyes, 'The Body Instrumental', Logic 7 december 2018, logicmag.io/nature/the-body-instrumental.
3. H.G. Drukarch, 'The impact of automated gender recognition systems' (interview met dr. E. Fosch-Villaronga), *The Law of Tech [Podcast]*, thelawoftech.com/podcast/the-impact-of-automated-gender-recognition-systems/.
4. K.A. McLemore, 'Experiences with misgendering: Identity misclassification of transgender spectrum individuals', *Self and Identity* (14) 2015, afl. 1, p. 51-74.
5. E. Fosch-Villaronga, A. Poulsen, R.A. Søraa & B.H.M. Custers, 'A little bird told me your gender: Gender inferences in social media', *Information Processing & Management* (58) 2021, afl. 3, 102541.
6. J. Zhao, T. Wang, M. Yatskar, V. Ordonez, & K.W. Chang. (2017). 'Men also like shopping: Reducing gender bias amplification using corpus-level constraints'. *arXiv preprint arXiv:1707.09457*.
7. D. Leufer, 'Computers are binary, people are not: how AI systems undermine LGBTQ identity', 6 april 2021, <https://www.accessnow.org/how-ai-systems-undermine-lgbtq-identity/>.
8. Europese Commissie, 'Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence', 21 april 2021.
9. J. Vincent, 'Automatic gender recognition tech is dangerous, say campaigners' it's time to ban it', *The Verge* 14 april 2021, theverge.com/2021/4/14/22381370/automatic-gender-recognition-sexual-orientation-facial-ai-analysis-ban-campaign.

De minderjarige vlogger

Een nieuwe vorm van kinderarbeid?

Mathijs de Jong
Gastredacteur

Een kind kan de was doen. Zeker als het aankomt op het maken van een vlog. In een dergelijke ‘video-blog’ deelt de maker niet zelden een inkijkje in zijn of haar dagelijkse leven. Steeds vaker zijn de makers van deze filmpjes echter minderjarig. Geen probleem, zou je denken; zeker als het op een incidentele basis plaatsvindt. Maar wat als het kind middels zijn filmpjes op YouTube inkomsten weet te genereren?¹ Los van de vraag of het kind iets heeft aan zo veel geld – het is immers minderjarig – rijst de vraag of dit niet een nieuwe, moderne vorm van kinderarbeid is.

Steeds meer jongeren beginnen te vloggen. Hoewel dit voor velen een hobby blijft, waarbij zo nu en dan een filmpje wordt geplaatst, neemt het aantal YouTubers dat ingeschreven staat bij de Kamer van Koophandel alleen maar toe. Zo waren er in 2015 nog maar 48 ingeschreven YouTubers, maar begin 2020 reeds 652. Een groot deel van hen is minderjarig.²

De Kamer van Koophandel is slim op deze trend ingesprongen door een heus webartikel te wijden aan het maken van vlogs als verdienmodel.³ In dat artikel wordt ingegaan op wat vloggen nu precies inhoudt en op welke wijzen je door het gebruik van YouTube geld kan gaan verdienen. In deze bijdrage zal ik voornamelijk ingaan op de inkomsten afkomstig van advertenties.

Inkomsten middels reclames; hoe werkt dat?

Wie een video wil kijken op YouTube heeft het vast meer dan eens gemerkt: reclames, reclames, reclames. Juist die reclames vormen echter een verdienmodel voor de YouTuber. Als een kijker namelijk klikt op de advertentie die bij de door jouw geüploade video staat, verdien jij als YouTuber geld. Dit valt weer te verwezenlijken door je YouTube-account te koppelen aan een AdSense-account. AdSense is het advertentienetwerk van Google waarmee website-eigenaren geld kunnen verdienen door tekst- en beeldadvertenties te plaatsen.

Voordat je geld kan gaan verdienen met je YouTube-kanaal dien je echter een ruimschootse investering te hebben gemaakt. Die investering bestaat voornamelijk uit het besteden van tijd aan je account. YouTube kent namelijk de regel dat je binnen 12 maanden minimaal 4.000 uur bekeken moet zijn. Ook heeft als vereiste te gelden, dat je minstens 1.000 abonnees hebt. Wie hier allemaal aan voldoet, kan in Nederland dan tussen de 0,50 euro en 4 euro per 1.000 views verdienen.⁴

“Is er nog sprake van een hobby die soms een zakcentje oplevert, of van een economische exploitatie van het kind en dus van een allicht nieuwe, moderne vorm van kinderarbeid?”

Wat uit het bovenstaande blijkt, is dat er erg veel tijd gaat zitten in het financieel rendabel maken van een YouTube-account. Zo maar wat geld verdienen door af en toe een filmpje te plaatsen, zit er dus niet in. Het vergt tijd, inspanning en een reflectievermogen te kunnen bepalen welke ‘content’ meer kijkers en dus meer inkomen oplevert. Een volwassen vlogger die met deze dagtaak zijn inkomen weet te generen, verdient wellicht respect. Anders is het echter bij een minderjarige vlogger. Zeker, als een van beide ouders de eigenlijke motor is achter deze bron van inkomsten. Is er dan nog sprake van een hobby die soms een zakcentje oplevert, of van een economische exploitatie van het kind en dus van een allicht nieuwe, moderne vorm van kinderarbeid?

Ter beantwoording van de voorgaande vraag, zal in deze bijdrage gekeken worden naar het voorbeeld van de ‘peuter-YouTuber’.⁵

Arbeid en de verantwoordelijke persoon

Kinderarbeid; wat is dat nu eigenlijk? Hierbij zijn twee elementen van belang; de door het kind⁶ verrichte ‘arbeid’⁷ en de ‘verantwoordelijke persoon’⁸ in de zin van de Arbeidstijdenwet. Eerst zal worden ingegaan op

de ‘arbeid’ en gesteld worden dat het intensief laten vloggen van een (eigen) kind onder dit begrip kan vallen. Vervolgens zal nader worden ingegaan op het begrip ‘verantwoordelijke persoon’ en duidelijk worden dat onder de huidige rechtsopvatting de vloggende ouder die zijn kind economisch exploiteert daar (nog) niet onder valt. Ten slotte wordt betoogd dat de ouder echter wel degelijk verantwoordelijk is, maar dat een beter bewustzijn van de ouder allicht meer op zijn plaats is dan een bestuurlijke boete.

Kinderarbeid

Wie denkt aan kinderarbeid, denk hoogstwaarschijnlijk aan het verschrikkelijke beeld van minderjarige kinderen die onder erbarmelijke omstandigheden te werk worden gesteld in een smoezelige fabriek. Hoewel deze vorm van kinderarbeid heden ten dage nog steeds bestaat, verwoordt de Arbeidstijdenwet arbeid in de zin van kinderarbeid ietwat minder gruwelijk. Onder arbeid in de zin van kinderarbeid wordt namelijk ‘mede’ verstaan: de verrichtingen van een kind ter naleving van een overeenkomst.⁹

Voor kinderarbeid is in beginsel dus een overeenkomst vereist. Het begrip ‘overeenkomst’ dient echter ruim te worden uitgelegd. Hieronder vallen ook die overeenkomsten waarbij een ander dan het kind – denk bijvoorbeeld aan de ouder – is gebonden, maar waarbij het kind bij de uitvoering wordt betrokken. Een toepasselijk voorbeeld is allicht het laten optreden van een kind in een reclamevideo.¹⁰

Maar valt de vloggende ouder van zijn minderjarige kind uit ons voorbeeld hier dan ook onder? Strikt genomen niet. Zeker, omdat er tussen kind en ouder generlei overeenkomst gesloten is. Zogezegd zou er dus geen sprake zijn van arbeid in verband met kinderarbeid.

“Niet relevant is of een kind een dergelijk optreden voor zijn plezier doet.”

De vraag is echter of die interpretatie stand houdt. Naar mijn mening niet. Uit de memorie van toelichting op de Arbeidstijdenwet blijkt namelijk dat de wetgever heeft beoogd ‘elke vorm van kindereexploitatie de pas af te snijden’. Zo wordt er naast het voorbeeld van de reclamefilm ook gesteld, dat onder de gekozen formulering van kinderarbeid, óók het voorbeeld valt van een kind dat optreedt voor de televisie in samenwerking met een betaalde kracht, bijvoorbeeld een artiest. Waarbij niet relevant is of dat kind een dergelijk optreden voor zijn plezier doet.¹¹

Diezelfde memorie van toelichting stelt vervolgens dat onder het verbod van kinderarbeid die werkzaamheden van een kind vallen, waardoor het in de commerciële sfeer geraakt, niet die activiteiten die louter en alleen worden verricht in de privésfeer.¹²

Het laatste maakt het discutabel of in ons voorbeeld sprake is van kinderarbeid. Valt een spelend kind dat zich begeeft in huiselijke sferen niet onder de activiteiten die worden verricht in de privésfeer? Nou, nee. Niet als we kijken naar het eerstgenoemde voorbeeld van het kind dat op de televisie optreedt in samenwerking met een artiest.

“De wetgever had dus al aan dergelijke, nieuwe, moderne, meer sluimerende vormen van kinderarbeid gedacht bij het opstellen van de Arbeidstijdenwet.”

Mijns inziens valt ons geval namelijk precies onder het in de memorie van toelichting genoemde voorbeeld. Hetzelfde geval, maar dan in een nieuw, moderner jasje gestoken. De peuter doet een ‘optreden’, een ‘performance’ voor de camera in samenwerking met zijn ouder, die inkomsten genereert uit de opgenomen video’s en daarmee dus een ‘betaalde kracht’ vormt. Waarbij het overigens geen verschil maakt of de peuter plezier heeft in het schieten van het beeldmateriaal.

De wetgever had dus al aan dergelijke, nieuwe, moderne, meer sluimerende vormen van kinderarbeid gedacht bij het opstellen van de Arbeidstijdenwet. Desalniettemin bestond YouTube in 1993 nog helemaal niet en hadden zij deze nieuwe vorm van kinderarbeid dan ook nooit kunnen voorzien. Mijns inziens past ons voorbeeld dan ook onder het verbod op kinderarbeid.

De verantwoordelijke persoon

Zoals we zojuist hebben gezien, kan er dus sprake zijn van ‘arbeid’. Maar wie draagt dan de verantwoordelijkheid er voor te zorgen dat het kind geen arbeid verricht? Dat is – nog al voor de hand liggend – de ‘verantwoordelijke persoon’; de werkgever of eenieder die over het kind het ouderlijk gezag of voogdij uitoefent.¹³

De ouder: daar zit hem nu juist de crux. In ons voorbeeld is het nu juist de ouder die zowel de ‘verantwoordelijke persoon’ als de ‘werkgever’ is, of in ieder geval degene die er economisch baat bij heeft dat zijn kind voor de camera werkzaamheden in de privésfeer verricht.

Daarnaast is uit de rechtspraak gebleken dat het begrip ‘de verantwoordelijke persoon’ niet snel wordt aangenomen.¹⁴ Zo bleek in 2018 dat er bij een optreden van panfluit spelende kinderen tijdens een reeks concerten geen sprake was van een werkgeven en dus ook niet van een verantwoordelijke persoon.¹⁵

Hoewel de ouder met het maken van de video’s meestal niet heeft beoogd zijn kind economisch te exploiteren en het kind doorgaans plezier ondervindt in het maken van de video’s, kan niet ontkend worden dat er sprake is van hetgeen de Arbeidstijdenwet destijds trachtte te voorkomen; een moderne vorm van (economische) exploitatie van het kind.

Bestuurlijke boete of een beter bewustzijn?

Dat er sprake kan zijn een nieuwe, moderne vorm van kinderarbeid is uit het bovenstaande nu gebleken. De vraag is echter vervolgens of, en in welke mate de wetgever daar iets aan moet doen. Wie van mening is dat het veelvuldig (laten) vloggen van je kind valt onder de Arbeidstijdenwet, zou de ouders namelijk een fikse bestuurlijke boete moeten opleggen.¹⁶ De vraag is of dát nu echt het probleem oplost. Ouders hebben namelijk het beste met hun kinderen voor en zullen geenszins stellen dat wat zij doen aangemerkt kan worden als kinderarbeid.

“Niet kan worden ontkend dat er sprake is van hetgeen de Arbeidstijdenwet destijds trachtte te voorkomen; een moderne vorm van (economische) exploitatie van het kind.”

Van groter belang is allicht, de bewustwording bij de ouders dat het continu willen behalen van meer abonnees, views en likes erg stressvol is voor hun kind. Die stress, die afkomstig is van het snakken naar steeds maar meer en steeds maar beter, is voor niemand goed. Dat weten we al lang. Het wordt tijd dat dit echter ook tot de vloggende ouders doordringt.

1. In deze bijdrage zal voornamelijk gefocust worden op het sociale medium YouTube. Hoewel er ook andere sociale media zijn door middel waarvan men opbrengsten kan genereren, is het bij YouTube mogelijk om geld in het laadje te brengen zonder producten van bedrijven te promoten via je video’s. Zo is het bij YouTube mogelijk een inkomen te genereren door middel van je aantal ‘views’.

2. P. Laconi, ‘Grote zorgen om jonge vloggers: is hier sprake van kinderarbeid?’, *Algemeen Dagblad* 22 februari 2020.

3. G. Annaars, 'Geld verdienen als vlogger', *kvk.nl* 23 februari 2021.
4. G. Annaars, 'Geld verdienen als vlogger', *kvk.nl* 23 februari 2021.
5. Voor wie geïnteresseerd is in het leven van een peuter, of zich simpelweg moet overtuigen van het feit dat een peuter een YouTube-kanaal bezit, dient vooral het YouTube-kanaal van Just Jaydie even te googelen. Met ruim 2000 abonnees valt zij onder de geldverdienende YouTubers.
6. Op basis van art. 1:2 lid 1 Atw is een 'kind' een persoon jonger dan 16 jaar.
7. Art. 1:2 lid 2 Atw.
8. Art. 3:2 lid 1 Atw.
9. Art. 1:2 lid 2 Atw.
10. J. van Drongelen & D.J.J. Korver, 'Over de 'verantwoordelijke persoon' oftewel over de handhaving van het verbod van kinderarbeid', *ArbeidsRecht* 2019, afl. 11, par. 2.
11. Kamerstukken II 1993/94, 23 646, nr. 3, p. 71.
12. Kamerstukken II 1993/94, 23 646, nr. 3, p. 71.
13. Art. 3:2 lid 1 jo. art. 3:1 Atw.
14. Van Drongelen & Korver 2019, par. 3.
15. Rb. Roermond 4 december 2017, *ECLI:NL:RBLIM:2017:11808*; ABRvS 24 oktober 2018, *ECLI:NL:RVS:2018:3492*, Prg. 2018/311.
16. Op grond van art. 10:7 lid 1 Atw bedraagt de boete maximaal het bedrag van de vijfde categorie: € 87.000.

Meet our student-intern Florentine!

Even voorstellen..

Mijn naam is Florentine Sikking en ik ben momenteel werkzaam op de Rotterdamse vestiging van Loyens & Loeff als student-stagiaire. Ik heb al een maand doorgebracht op de Litigation & Risk Management-afdeling, en loop nu een maand mee op de Corporate-afdeling. Ik ben 24 jaar en ik woon in Den Haag. Ik heb een master in Internet, IE- en ICT-recht gevolgd aan de VU in Amsterdam, en zit nu in de afrondende fase van de Master Ondernemingsrecht aan de Universiteit Leiden. In mijn vrije tijd houd ik van sporten, borrelen en reizen.

Hoe ben je bij Loyens & Loeff terecht gekomen?

Tijdens mijn rechtenstudie heb ik interesse in de advocatuur ontwikkeld. Het lijkt mij ontzettend leuk en uitdagend om op hoog niveau complexe juridische vraagstukken op te lossen. Daarnaast vind ik het zeer belangrijk dat op kantoor een gezellige sfeer heerst, waar je je als beginnend advocaat snel op je gemak kan voelen. Ik heb door de jaren heen van verschillende mensen gehoord dat L&L een kantoor is dat goed aan deze eisen voldoet.

Ondanks de huidige corona-toestand heeft L&L de afgelopen tijd genoeg mogelijkheden aangeboden om digitaal kennis te maken met het kantoor. Zo bestond er de mogelijkheid om via de website een kennismakingsgesprek met een advocaat aan te vragen. Hierbij kon ik een voorkeur voor een praktijkgroep aangeven. In oktober 2020 heb ik een heel leuk gesprek gehad met een advocaat van de praktijkgroep Corporate. Tijdens dit gesprek hebben we over haar werkzaamheden, work-life balance en verantwoordelijkheden als advocaat-stagiair gesproken. Na dit gesprek was ik zo enthousiast dat ik een paar dagen erna meteen ben begonnen met mijn sollicitatie naar een student-stage.

Hoe vond je de sollicitatieprocedure?

De sollicitatieprocedure begon met het schrijven van een motivatiebrief. In deze brief heb ik mij vooral gericht op de redenen waarom L&L mijn interesse heeft gewekt, en waarom ik een goede kandidaat zou zijn voor een student-stage. Kort na het insturen van mijn brief werd ik uitgenodigd voor een gesprek. Dit gesprek vond plaats met twee advocaat-medewerkers. Ik heb dit gesprek ervaren als laagdrempelig en vooral gezellig. Ik kreeg vragen over mijn achtergrond en mijn motivatie. Daarnaast had ik ook nog ruim de gelegenheid om hun enkele vragen te stellen. Hierdoor kreeg het gesprek een extra persoonlijk karakter en voelde het eerder als een kennismaking dan een sollicitatie. De volgende werkdag werd ik door een recruiter opgebeld met de boodschap dat ik over een paar maanden zou mogen beginnen als student-stagiaire!

Hoe is jouw stage bevalen? En het thuiswerken?

Mijn stage is tot nu toe zeer goed bevalen. Het is mij vanaf dag één opgevallen dat de mensen bij L&L vriendelijk, toegankelijk en behulpzaam zijn. Ik heb veel advocaten beter leren kennen via allerlei digitale evenementen. Vanuit kantoor wordt er van alles aan gedaan om contact tussen de medewerkers en de stagiaires te stimuleren. Zo staat er iedere dag wel een koffiemomentje, een dagelijks overleg, een jurisprudentielunch of een borrel op de planning. Daarnaast heb ik tot nu toe aan leuke en uitdagende opdrachten mogen werken. Uiteraard had het mijn voorkeur gehad om op kantoor te kunnen werken, maar toch heb ik op deze manier een ontzettend leerzame en leuke tijd bij L&L.

Check out > loyensloeffcareers.com

Meet our student-intern Florentine!

Wat heb je het meeste geleerd bij Loyens & Loeff?

Het voornaamste dat ik tot nu toe bij L&L heb geleerd is dat initiatief en enthousiasme worden beloond. De eerste dag van mijn stage werd ik door mijn mentor aangemoedigd om medewerkers te benaderen met het verzoek om een digitaal koffiemoment in te plannen. De advocaten van L&L hebben het over het algemeen vrij druk, maar indien je ernaar vraagt nemen ze echt wel de tijd om wat meer over hun achtergrond en hun werkzaamheden te vertellen. Er is ook vaak veel werk te doen en digitale koffies gaan dan ook snel gepaard met allerlei opdrachten!

Heb je tips & tricks voor andere studenten die een stage zoeken?

De eerste tip die ik heb is om met zoveel mogelijk werkplekken (digitaal) kennis te maken. Veel advocatenkantoren bieden allerlei mogelijkheden aan voor studenten om meer te weten te komen over het

kantoor, de mensen die er werken en de rechtsgebieden waar zij zich mee bezighouden. Als je vervolgens besluit om bij één van de kantoren te solliciteren naar een stage, kan je daardoor beter motiveren waarom juist dit kantoor je interesse heeft gewekt. Verder raad ik aan om de sollicitatieprocedure op een relaxte manier in te gaan. Bereid je goed voor, maar wees in een gesprek gewoon jezelf en doe je niet anders voor dan je bent. Indien je een keer ergens afgewezen wordt, is dat ook geen probleem. Waarschijnlijk was dit kantoor dan om of een of andere reden geen match en past een andere werkomgeving veel beter bij je.

Meesterdagen 2021

Meesterlijke ervaringen met Van Benthem & Keulen in Maastricht, 17 – 18 september 2021

Ontmoeten wij jou tijdens onze Meesterdagen 2021?

Het effect van de coronamaatregelen is zichtbaar en gelukkig wordt steeds meer mogelijk. Voor Van Benthem & Keulen een reden om te kijken naar de Meesterdagen 2021. Als de situatie rond corona zich goed blijft ontwikkelen, dan organiseren wij de Meesterdagen 2021 op 17 en 18 september aanstaande in Maastricht. Mochten de coronamaatregelen dit tegen die tijd niet toestaan, dan zorgen wij uiteraard voor een alternatief programma.

Ben jij een gedreven en enthousiaste rechtenstudent die van een uitdaging houdt? Wil jij meer weten over ons en ons kantoor? Dan zijn de Meesterdagen echt wat voor jou. Wij kijken er naar uit tijdens deze tweedaagse bijeenkomst kennis met jou te maken!

Tijdens de Meesterdagen reizen we af naar het uiterste zuiden van ons land. Wij nemen je mee in de wereld van de advocatuur en het notariaat en zorgen voor een onvergetelijke ervaring. Samen met veertien medestudenten ga jij, onder leiding van vier advocaten/kandidaat-notarissen van ons

kantoor, aan de slag met een inhoudelijk programma. Daarnaast brengen we een bezoek aan het mooie Maastricht. De stad die bekend staat om zijn historische binnenstad, culinaire hoogstandjes en bruisende sfeer. We overnachten in het prachtige kasteel Vaalsbroek.

Ben jij eind bachelor- of masterstudent? Wil jij uitgebreid kennismaken met Van Benthem & Keulen en ervaren op welke manier wij legal maken? Geef je dan op voor de Meesterdagen 2021.

Aanmelden

Aanmelden voor de Meesterdagen 2021 kan tot en met 14 juli 2021 door een mail te sturen naar Stijn Maijers op stijnmaiijers@vbk.nl met daarin jouw motivatie, cv, cijferlijst en eventuele stagebeoordelingen.

Meer informatie

Wil je meer weten over de meesterdagen? Kijk dan op www.vbk.nl/meesterdagen. Voor meer informatie kun je ook bellen met Stijn Maijers via 030-259 59 59.

Meesterlijke ervaringen in Maastricht

17-18 september 2021

Kijk voor meer informatie op
www.vbk.nl/meesterdagen

VAN BENTHEM & KEULEN

ADVOCATEN | NOTARIAAT

Fiscale bedenkingen bij personalized pricing

Dragen de sterkste schouders straks de lichtste lasten?

Over de auteurs

Aan deze bijdrage hebben meegewerkt:

Imaan Bijl, Eva van Dam, Pim Fok, Rosalie Goede, Phoebe Wardropper en Ruud Veldhuis

*Zij volgden het vak 'Ethical and Legal Issues in Pricing Management' (Honours College Law) dat werd verzorgd door door **prof. dr. Jean-Pierre van der Rest**.*

In 2012 ontdekte het tijdschrift *TIME* iets opvallends op de website van het online reisbureau Orbitz. De prijs van vliegtickets bleek significant hoger te zijn wanneer de consument de aankoop op een Apple-computer deed. In enkele gevallen werd Mac-gebruikers een prijs gerekend die wel 30% hoger was in vergelijking met de prijs van consumenten met een andere soort computer. Later bleek dit een bewuste strategie van Orbitz te zijn. Het bedrijf was erachter gekomen dat Apple-gebruikers bereid waren aanzienlijk meer voor hun producten te betalen dan andere klanten.¹ Uiteraard riep deze prijsongelijkheid vragen op.

De discriminatoire strategie van Orbitz is een voorbeeld van personalized pricing, een prijsstrategie die vandaag de dag steeds vaker wordt toegepast. Personalized pricing is volgens de OECD: 'Elk gebruik dat prijsdiscriminatie van eindconsumenten op grond van individuele eigenschappen en gedrag inhoudt en resulteert in prijzen als meegroeiende functie van de maximale prijs die consumenten bereid zijn te betalen'.² In dit artikel bedoelen we hiermee personalized pricing door middel van algoritmen en kunstmatige intelligentie.

Bij personalized pricing verzamelen producenten persoonlijke data van individuele klanten en hun handelen. Vervolgens wordt er door artificial intelligence-modellen aan de hand van die data een personaliseerde prijs bepaald voor een product, gebaseerd op wat er verwacht wordt dat de maximale prijs is die de individuele klant bereid is neer te leggen. Prijs geldt dus niet langer als één prijs voor alle consumenten.

Prijsdiscriminatie

Personalized pricing is een vorm van eerstegraads of perfecte prijsdiscriminatie. Prijsdiscriminatie is het heffen van verschillende prijzen voor producten om een andere reden dan de kosten. Bij perfecte prijsdiscriminatie betaalt iedere consument precies de maximale prijs die hij bereid is te betalen. Deze vorm van prijsdiscriminatie wordt als een onbereikbaar ideaal gezien, dat producenten in theorie zo dichtbij mogelijk proberen te benaderen.

Veel bedrijven bieden verschillende versies van hun product aan. Deze versies verschillen in kwaliteit (e.g., businessclass) of kwantiteit (e.g., korting) en daarom in prijs. Dit is een vorm van tweedegraads ofwel indirecte prijsdiscriminatie. Consumenten worden zo aangemoedigd zichzelf op basis van hun eigen voorkeur te differentiëren.

“Personalized pricing verschilt van derdegraads prijsdiscriminatie doordat personalized pricing berust op data betreffende vele verschillende, individuele eigenschappen van de consument, in plaats van op slechts één eigenschap.”

Derdegraads prijsdiscriminatie is prijsdiscriminatie op grond van een specifieke eigenschap van de consument, waarmee hij binnen een bepaalde groep valt. Denk bijvoorbeeld aan senioren- of studentenkorting. Personalized pricing verschilt van derdegraads prijsdiscriminatie doordat personalized pricing berust op data betreffende vele verschillende, individuele eigenschappen van de consument, in plaats van op slechts één eigenschap. Ook zogenaamde *dynamic pricing*, wanneer de prijs fluctueert per tijd van de aankoop en afhankelijk is van vraag en aanbod, kennen we bijvoorbeeld al in de vorm van vroegboekkorting en lastminutedeals voor vliegtickets.³

Informatievergaring in het digitale tijdperk

Voor de bakker om de hoek is personalized pricing doorgaans (nog) niet haalbaar. De kosten van het verkrijgen van data en het opstellen van een persoonlijk profiel voor elke individuele klant zijn te hoog. Voor grote bedrijven (en denk ook aan de platformeconomie) is dat anders. Hoe meer online winkelen voor de meeste consumenten een dagelijks onderdeel van het leven wordt, des te vaker we personalized pricing zullen gaan tegenkomen.⁴

Centraal staat bij personalized pricing het verzamelen van informatie over de consument. Daarbij moet bepaald worden welke data inzicht geven in de prijs die de consument wil betalen. Deze data kunnen vrijwillig door consument zijn verstrekt, maar dankzij de ontwikkeling van de IT kan informatie tegenwoordig steeds vaker worden verkregen uit het observeren van het online winkelgedrag van de consument. Uit die informatie kunnen dan weer verdere gegevens worden afgeleid die het individuele profiel verder aanvullen. Echter, als op deze wijze gevoelige informatie over de consument, zoals ras, inkomen of medische geschiedenis, bij bedrijven terechtkomen, bestaat het gevaar dat computeralgoritmen die informatie gebruiken om individuele prijzen voor de producten te bepalen.⁵

Het gebruik van personalized pricing levert ethische spanningen op. De ethische problemen kunnen worden geschetst aan de hand van drie niveaus. Het micro-, macro- en mesoniveau, zoals ook blijkt uit een onderzoek over personalized pricing. Het microniveau heeft betrekking op het individu. Op dit niveau is het probleem dat er sprake is van een inbreuk op de privacy. Gegevens worden namelijk opgeslagen wat zorgt voor een afname van anonimiteit. Er wordt gevoelige info gebruikt door de bedrijven om een gepersonaliseerde prijs te ontwikkelen. Ook op mesoniveau zijn er bezwaren tegen personalized pricing. Mesoniveau richt zich op de bedrijfstak. Zo zorgt het voor hogere IT-kosten om het te realiseren. Voor een kleine onderneming is personalized pricing in verhouding dus duurder om te gebruiken dan voor grote multinationals. De software moet namelijk ook betaald worden. Verder zorgt het er ook voor dat de loyaliteit kan afnemen. Het wordt namelijk gezien als ‘niet eerlijk’ door de consument waardoor het vertrouwen in het bedrijf afneemt. Tot slot zijn er ook bezwaren op macroniveau. Zo ondermijnt het mensenrechten doordat er gesteld zou kunnen worden dat er sprake is van discriminatie. Er wordt namelijk onderscheid gemaakt in leeftijd, gender, etc. Dit is zeker een ethisch bezwaar.⁶

Los van prijsdiscriminatie wordt er ook gebruik gemaakt van gerichte prijspromoties. Hierbij wordt

aangenomen dat consumenten beter reageren op exclusieve aanbiedingen van aanbiedingen die breder beschikbaar zijn. Uit onderzoek blijkt dit echt ook niet zo te zijn. De gedachte dat exclusieve deals meer gewaardeerd worden kan worden afgezwakt of geëlimineerd.⁷ Ook hier komt de maatschappelijke acceptatie dus niet terug.

Over deze maatschappelijke zorgen wordt veel gediscussieerd, zowel in het ethisch als in het juridische debat. Het debat wordt echter, onterecht, zelden vanuit een fiscaal perspectief gevoerd.

Fiscale haken en ogen

In Nederland kennen we verschillende manieren van belastingheffing, er zullen er twee worden besproken. De eerste betreft de omzetbelasting, ook wel btw genoemd. Btw staat voor de belasting toegevoegde waarde. Met deze belasting heeft elke Nederlander dagelijks te maken. Wanneer je bijvoorbeeld een tafel bij de detailhandel koopt moet de winkel 21% van de verkoopprijs van de tafel afdragen aan de belastingdienst in de vorm van btw. Met dit in het achterhoofd wordt snel duidelijk dat personalized pricing fiscale implicaties met zich meebrengt. Immers, het algoritme dat een individuele prijs voor een koper vaststelt, bepaalt daarmee ook hoeveel btw deze individuele koper betaalt. Daarnaast is het ook nog mogelijk dat hiermee mogelijke belastingbeginselen worden geschonden.

“Bedrijven kiezen voor personalized pricing omdat zij de omzet daarmee kunnen verhogen. Omdat hun kosten niet evenredig stijgen, behalen zij meer winst en zullen zij meer vennootschapsbelasting moeten afdragen.”

Naast btw heeft de belastingdienst ook een directe belasting. Deze belasting moeten belastingplichtige bedrijven en personen in Nederland eenmaal per jaar betalen over hun winst of salaris. Voor natuurlijke personen met een kleine onderneming wordt dit belast met de inkomstenbelasting. Grotere ondernemingen hebben vaak een rechtsvorm zoals de besloten of naamloze vennootschap. De directe vorm van belastingen die deze ondernemingen betalen kennen we als de vennootschapsbelasting. Als de winst aan aandeelhouders wordt uitgekeerd moeten zij hierover ook nog dividendbelasting inhouden.

Bedrijven kiezen voor personalized pricing omdat zij de omzet daarmee kunnen verhogen. Omdat hun kosten niet evenredig stijgen, behalen zij meer winst en zullen zij meer vennootschapsbelasting moeten afdragen. Omdat de vennootschapsbelasting per land verschilt en er fiscale constructies mogelijk zijn waarmee veelal grote bedrijven producten in Nederland kunnen verkopen zonder dat ze over hun winst vennootschapsbelasting hoeven te betalen. Deze bedrijven hebben vaak betere middelen voor personalized pricing en dit kan leiden tot een onderhavige winststijging, die voor sommige bedrijven onbelast blijft.

Personalized pricing heeft dus gevolgen voor de belastingheffing in Nederland, met name voor de btw en vennootschapsbelasting. Als eerste zullen we de gevolgen bespreken voor de btw en vervolgens de gevolgen voor de vennootschapsbelasting.

Een voorbeeld: btw

Btw is belasting die wordt betaald over de omzet. Deze belasting is doorberekend in de prijzen van diensten en goederen. Het bedrag dat je aan de kassa betaalt, bevat dus belasting. Niet alleen de consument betaalt btw. Elke persoon en elk bedrijf dat deel uitmaakt van een productieketen betaalt btw. Het doel van deze omzetbelasting is dat de uiteindelijke gebruiker van een product of dienst betaalt. Maar voordat een product bij de uiteindelijke gebruiker terecht komt, zitten er nog heel wat schakels tussen. Omdat het van tevoren doorgaans niet helemaal duidelijk is waar een productieketen eindigt, betaalt iedereen in de keten belasting opdat de fiscus uiteindelijk zijn claim behoudt.⁸

De algoritmen die personalized pricing mogelijk maken, hebben effect op de prijs van producten en daarmee de btw die wordt betaald. Stel: meneer Jansen koopt online een telefoon voor € 121,—. Hij betaalt dan 21% belasting, oftewel € 21,— btw. Mevrouw Jansen koopt op datzelfde moment eenzelfde telefoon bij dezelfde aanbieder, maar betaalt ze € 242,—. Zij betaalt dus €42,- btw. Nu zou je misschien zeggen, mensen betalen toch vaak genoeg andere prijzen? Winkels voeren continue kortingsacties. Maar wat als het algoritme de prijs van mevrouw Jansen baseert op gevoelige gronden zoals ras, woonplaats of geloof? Kan er door personalized pricing dan sprake zijn van belastingdiscriminatie door middel van de btw? En hoe zit het met de nivellerende werking van de omzetbelasting?

Belastingdiscriminatie

Zoals eerder besproken wordt er door de algoritmes gebruik gemaakt van data en daarbij gevoelige

informatie. Hier kan er een probleem ontstaan. De winkels kunnen deze informatie gebruiken voor het maken van keuzes en dan kan er sprake zijn van discriminatie. Dat zou een schending van artikel 14 EVRM of artikel 26 IVBPR kunnen vormen.

In Nederland bestaat de mogelijkheid niet formele wetten te toetsen aan de Grondwet door het toetsingsverbod van artikel 120 Grondwet. Hierin staat besloten dat de rechter de grondwettigheid van wetten en verdragen niet kan toetsen. De rechter kan wel toetsen aan verdragen op grond van artikel 93 en 94 van de Grondwet. Zo kan worden getoetst aan artikel 26 IVBPR en artikel 14 EVRM.

Artikel 26 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten houdt een gelijksbeginsel en discriminatieverbod in. Het artikel schrijft voor dat iedereen gelijk is voor de wet en daardoor ook recht heeft op gelijke bescherming door de wet. Dit artikel verbiedt discriminatie in welke vorm dan ook en garandeert eenieder gelijke bescherming tegen discriminatie op grond van gevoelige gronden zoals ras, huidskleur, godsdienst, politieke overtuiging en afkomst.

Artikel 14 is het discriminatieverbod van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden. Het artikel bepaalt dat het genot van de rechten en vrijheden die in het EVRM zijn vermeld zonder enig onderscheid moeten worden verzekerd. Het artikel bevat een niet-limitatieve lijst van discriminatiegronden, zoals ras, geslacht, godsdienst en taal.⁹

Als de algoritmes gebruik maken van deze informatie om een gepersonaliseerde prijs aan te bieden aan de consument kan er dus sprake zijn van een vorm van discriminatie. De werking van de prijsalgoritmes vindt grotendeels in het geheim plaats, buiten het bereik van een sluitende regulering. Algoritmes gaan vaak hun eigen leven leiden en zelfs de makers niet weten waar de algoritmes hun beslissingen op baseren; hierdoor kan regulering een uitdaging worden.¹⁰ Omdat er geen goede regulering is en het moeilijk is snel in de wet is te implementeren, is het onduidelijk of er gelijke bescherming is tegen discriminatie door middel van btw.

Nivellerende werking

Het Nederlandse belastingstelsel is onder andere gebaseerd op het draagkrachtbeginsel. Dit beginsel houdt in dat iedereen naar rato van inkomen en vermogen belasting afdraagt. Met andere woorden,

degene met de sterkste schouders draagt de zwaarste belastinglasten.

Op dit moment is het draagkrachtbeginsel niet het leidende beginsel voor de btw.¹¹ Het btw-stelsel bevat uniforme tarieven, die niet afhankelijk zijn van het inkomen van de consument. De Hoge Raad heeft in het arrest *BNB 1999/423* bepaald dat het draagkrachtbeginsel niet onder het non-discriminatiebeginsel valt, waardoor deze manier van belasting heffen gerechtvaardigd is.¹²

In beginsel is het idee achter de btw dus niet het verkleinen van de inkomensverschillen, omdat iedereen dezelfde btw betaalt voor hetzelfde product. Het is niet helemaal onlogisch te veronderstellen dat het effect van personalized pricing op btw-afdragen, voor een nivellerende werking van inkomensverschillen kan zorgen.¹³ Hogere inkomens kunnen zich immers hogere prijzen veroorloven en betalen daarmee dus meer btw. Dit kan als de personalized pricing bijvoorbeeld is bepaald aan de hand van waar iemand woont, iets wat een indicatie kan zijn van een hoger of lager inkomen. Dit is een onvoorzien gevolg van personalized pricing.

“De werking van de prijsalgoritmes vindt grotendeels in het geheim plaats, buiten het bereik van een sluitende regulering. Algoritmes gaan vaak hun eigen leven leiden en zelfs de makers niet weten waar de algoritmes hun beslissingen op baseren.”

Op dit moment is er sprake van een uniform tarief binnen de btw. Door personalized pricing kan dit veranderen. Nu rijst de vraag of dit een wenselijk of onwenselijk gevolg is. Zou het eerlijk zijn om mensen met een hoger inkomen meer te laten betalen? De overheid krijgt jaarlijks ongeveer 60 miljard euro binnen door de omzetbelasting, de tweede inkomstenbron van de overheid. Hierdoor is het belang van de omzetbelasting groot en is het belangrijk dat er bewustwording over de nieuwe omstandigheden in de omzetbelasting wordt gecreëerd.¹⁴ Dit is evenwel een politiek vraagstuk, waar nog niet genoeg over wordt gepraat. Concluderend, dit moet een discussiepunt voor de toekomst worden.

Vennootschapsbelasting

De vennootschapsbelasting is een directe belasting die wordt geheven over de winst van lichamen. De consument betaalt deze belasting niet. Het wordt betaald over ondernemingswinsten die als zodanig niet in de

inkomstenbelasting worden betrokken.¹⁵ De vennootschapsbelasting is voor de regering een grote inkomstenbron, zo werd er in 2018 € 23,7 miljard aan vennootschapsbelasting betaald door lichamen aan de Staat.¹⁶ De vennootschapsbelasting wordt geheven op grond van artikel 8 Wet Vpb 1969. Lichamen betalen tot een winst van €245.000 15% vennootschapsbelasting en daarboven geldt een tarief van 25%.

Er zijn verschillende stelsels waarmee landen vennootschapsbelasting kunnen heffen. Nederland hanteert het klassieke stelsel.¹⁷ Dit betekent dat de dividendbelasting en vennootschapsbelasting los van elkaar staan. Over de winst van de vennootschap wordt eerst vennootschapsbelasting betaald. Als deze winst hierna wordt uitgekeerd aan de aandeelhouders betaalt de aanhouder over deze uitkering nog dividendbelasting. Omdat er op deze manier dubbele belasting betaald wordt over de winst van een onderneming kent de vennootschapsbelasting bepaalde vrijstellingen waaronder de deelnemingsvrijstelling.

Bij personalized pricing doet zich een probleem voor in de vennootschapsbelasting. Een voorbeeld: Amazon betaalt op het moment geen Nederlandse vennootschapsbelasting. Het bedrijf heeft namelijk geen vaste inrichting of een vaste vertegenwoordiger in Nederland, wat voor de vennootschapsbelasting vereist is om als buitenlands belastingplichtige te kunnen kwalificeren. Ondertussen verkoopt Amazon wel veel producten in Nederland. Dit doet het bedrijf aan de hand van algoritmische personalized pricing. Door veel landen wordt op deze manier belasting misgelopen van de grote multinationals. Het feit dat in het internationale systeem het primaat voor heffing bij het bronland ligt, maakt het systeem kwetsbaar.¹⁸ Het probleem is dus dat multinationals als Amazon of Apple überhaupt weinig of geen belasting over hun winsten betalen. Dit is al jarenlang een pijnpunt.

“Door gebruik te maken van personalized pricing optimaliseren bedrijven hun winst per persoon; hierdoor kan er uiteindelijk voor worden gezorgd dat een bedrijf meer winst maakt.”

De discussie over multinationals die te weinig belasting te betalen lijkt los te staan van het feit dat sommige bedrijven gebruik maken van personalized pricing. Dit is echter een onjuiste opvatting. Door gebruik te maken van personalized pricing optimaliseren bedrijven hun winst per persoon; hierdoor kan er uiteindelijk voor

worden gezorgd dat een bedrijf meer winst maakt. Dit betekent dat je als bedrijf ook meer vennootschapsbelasting zou moeten betalen. Zoals zojuist is benoemd betalen multinationals zoals Amazon weinig of überhaupt geen vennootschapsbelasting over hun winsten. De extra winsten die ze behalen met behulp van personalized pricing blijven dus onbelast. Kleine bedrijven die gebruik maken van personalized pricing en wel vennootschapsbelasting betalen over de extra winsten die hiermee behaald worden hebben hiermee dus een nadeel ten opzichte van de grote multinationals. Kleine bedrijven die wel vennootschapsbelasting betalen hadden al een nadeel ten opzichte van multinationals, doordat de laatste überhaupt nauwelijks Vpb betaalden en door personalized pricing wordt dit nadeel voor de kleine bedrijven alleen maar versterkt.

Over de kwetsbaarheden van de wereldwijde vennootschapsbelasting wordt daarom momenteel veel nagedacht. Zo is bij het OECD in 2019 een nieuwe manier van het belasten van winsten geïntroduceerd. Hieruit kwamen *Pillar One* and *Pillar Two* voort.

Pillar One ziet op het veranderen van het winstbelastingstelsel en de winstallocatie. Dit ziet vooral toe op digitale ondernemingsactiviteiten waarvan de grondslag anders zou moeten worden ingedeeld. De grondslag wordt dan gebaseerd op de marktjurisdictie. Een marktjurisdictie heeft als uitgangspunt dat de winst wordt toegerekend aan het land waar de consument is gevestigd.¹⁹

Pillar Two is een voorstel voor een wereldwijd effectieve minimum vennootschapsbelastingdruk voor multinationale ondernemingen. Het betreft een vorm van een zogenaamde anti-BEPS maatregel.²⁰ Anti-BEPS maatregelen zijn voorgenomen maatregelen van de Europese Commissie om belastingontwijking in de Europese Unie tegen te gaan. De richtlijn bevat onder andere een switch-over clause. Dit houdt in dat er een voorgeschreven methode voor de bepaling van winsten van dochterondernemingen wordt gehanteerd en een algemene anti-misbruikregel.²¹

Kortom, personalized pricing kan het reeds bestaande probleem van belastingontwijking van multinationals alleen maar vergroten. Dit probleem kan worden opgelost door ervoor te zorgen dat grote multinationals daadwerkelijk belastingen over hun winst gaan betalen. Dit voorkomen de multinationals tegenwoordig nog door slimme fiscale constructies op te tuigen in verschillende landen. Om het probleem dus op te lossen hebben we een globale aanpak nodig waarvan *Pillar One* en *Pillar Two* voorbeelden van zijn.

Zoals hierboven is omschreven zijn er multinationals die door middel van fiscale constructies de vennootschapsbelasting ontwijken. Wanneer deze bedrijven hun winst maximaliseren door gebruik te maken van personalized pricing, wordt het verschil tussen wel en niet ontwijkende partijen alleen maar groter. Dit vraagt nogmaals om politieke aandacht. Het beginsel van ‘de sterkste schouders dragen de zwaarste lasten’ dreigt te worden ondermijnd. De grote multinationals vergroten hun winst, maar betalen – niet of nauwelijks – meer belasting, waardoor de oneerlijke machtsverhoudingen tussen grote en kleine partijen alleen maar groter worden.

“Personalized pricing kan het reeds bestaande probleem van belastingontwijking van multinationals alleen maar vergroten. Dit probleem kan worden opgelost door ervoor te zorgen dat grote multinationals daadwerkelijk belastingen over hun winst gaan betalen.”

Deze problemen zijn niet nieuw,²² maar worden door personalized pricing wel in een nieuw daglicht geworpen.²³ De vraag is hoe lang we door willen gaan met het tolereren – of misschien wel stimuleren – van deze oneerlijke concurrentiestrijd. En zo niet, hoe gaan we het oplossen? Moet Nederland het initiatief nemen? Of moeten er Europese of zelfs wereldwijde afspraken worden gemaakt? En is dat laatste überhaupt haalbaar? Plannen en oplossingen zijn er genoeg, zoals *Pillar One* en *Pillar Two*. De vraag is of, en wanneer ze ooit werkelijkheid worden.

Belangrijke vraagstukken voor de toekomst

Met personalized pricing hebben bedrijven niet alleen invloed op welke prijs de individuele consument betaalt, maar ook op de hoeveelheid btw. Het btw-percentage staat per product of dienst vast, echter als een bedrijf een hogere prijs vraagt aan een consument, moet deze ook meer btw betalen. Op die manier krijgen bedrijven een verregaande invloed op de hoeveelheid btw die een consument betaalt en op de verschillen tussen consumenten. Men kan zich afvragen of deze invloed wenselijk is. Het motief van bedrijven speelt hierbij een belangrijke rol. Bedrijven zouden op deze manier bij kunnen dragen aan nivellering, wanneer zij hun prijs (mede) baseren op het geschatte inkomen of vermogen van de consument. Het zou kunnen dat een prijs (on)bewust wordt beïnvloed door het geslacht of de

afkomst van mensen. Dat betekent dat de hoeveelheid btw die mensen over dat product betalen óók door deze factoren wordt beïnvloed. Dat is iets wat de belastingdienst natuurlijk absoluut niet wil. Op deze manier kan het namelijk zijn dat mensen met bijvoorbeeld een andere afkomst meer of juist minder Btw betalen. Zo worden mensen indirect niet gelijk behandeld.

Een duidelijke oplossing ligt niet voor de hand. Het btw-vraagstuk is onderdeel van een grotere en zeer complex discussie rondom de regulering van personalized pricing. Overheden zouden bedrijven natuurlijk kunnen verplichten openbaar te maken welke gegevens hun algoritmen gebruiken om de prijs te bepalen. Dan ontstaat er meer transparantie voor zowel de consument als de belastingdienst. Bedrijven zullen echter niet happig zijn om aan de wereld (en dus ook hun concurrenten) openbaar te maken hoe hun prijs tot stand komt. Dit zou het vertrouwen in het bedrijf kunnen schaden.

Wat als bedrijven aan de belastingdienst, de ACM of een andere, nieuwe, wellicht speciaal hiervoor op te richten entiteit – laten zien hoe het algoritme de prijs bepaalt? Dan is het nog steeds de vraag hoe deze entiteit dit gaat controleren. Soms weten de makers van een algoritme namelijk niet eens zelf hoe exact en op basis waarvan het algoritme beslissingen neemt. Dit is een erg complex proces. En het kan ook er geval verschillend zijn, het gaat immers om *personalized* (en veelal *dynamic*) pricing. Het is tevens een onmogelijke opgave om bij elke transactie te checken welke gegevens zijn gebruikt om de prijs tot stand te brengen.

Een totaalverbod op personalized pricing dan? Dit zou de invloed van bedrijven op de verschillen in btw tussen consumenten aanzienlijk verkleinen, maar lost het probleem niet geheel op.²³ De vraag is eerder waar men de grens wil leggen. Neem bijvoorbeeld het doen van aanbiedingen, u krijgt per e-mail een kortingscode van de maaltijdbezorgdienst, terwijl u al een maand niets heeft besteld. De trouwe klant die driemaal per week bestelt krijgt deze korting niet, is dit een vorm van personalized pricing? De maaltijdbezorger kan zich verdedigen dat iedereen na een maand een korting kan krijgen, dus dat er geen sprake is van *personalized pricing*, eerste of derdegraads prijsdiscriminatie, maar om een legale vorm van indirecte (tweedegraads) prijsdiscriminatie. Op die manier kan personalized pricing worden vermomd.

Personalized pricing is voor overheden en wetgevers een complex vraagstuk waar niet zo gemakkelijk een eenduidige oplossing voor te vinden is. Door deze

prijsstrategie niet alleen meer ongelijkheid tussen betaalde prijzen, maar ook tussen de betaalde belasting. Wij vragen hiervoor aandacht en bewustwording. De fiscaliteit is misschien niet het eerste is waar men aan denkt bij het fenomeen *personalized pricing*, maar niettemin toch belangrijk gezien de omvang van de belangen.

1. M.C. White, 'Orbitz Shows Higher Prices to Mac Users', *TIME.com* 26 juni 2012, business.time.com/2012/06/26/orbitz-shows-higher-prices-to-mac-users.
2. Directorate for Financial and Enterprise Affairs Competition Committee, 'Personalised Pricing in the Digital Era' (DAF/COMP(2018)13), OECD november 2018, [one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2018\)13/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2018)13/en/pdf).
3. G. Baldwin, 'Wat is het verschil tussen dynamic en personalized pricing?', *Omnia Retail* 27 december 2018, omniaetail.com/nl/blog/wat-is-het-verschil-tussen-dynamic-en-personalized-pricing.
4. Directorate for Financial and Enterprise Affairs Competition Committee, 'Personalised Pricing in the Digital Era' (DAF/COMP(2018)13), OECD november 2018, [one.oecd.org/document/DAF/COMP\(2018\)13/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DAF/COMP(2018)13/en/pdf).
5. Idem.
6. P. Seele e.a., 'Mapping the Ethicality of Algorithmic Pricing: A Review of Dynamic and Personalized Pricing', *Journal of Business Ethics* (170) 2019, p. 697-719.
7. M. Barone & T. Roy, 'The effect of deal exclusivity on consumer response to targeted pricepromotions: A social identification perspective', *Journal of Consumer Psychology* (20) 2010, afl. 1, p. 78-89.
8. A. van der Werff, 'Btw verlegd: uitgelegd in 5 praktijkvoorbeelden', *Van der Werff Controlling* 17 augustus 2020, vanderwerffcontrolling.nl/btw/btw-verlegd-voorbeeld.
9. Nederlands Internationaal Belastingrecht (Fiscale Encyclopedie De Vakstudie, deel 8), Deventer: Wolters Kluwer 2020, aant. V.2.2.1.
10. M. Vetzo & J.H. Gerards, 'Algoritme-gedreven technologieën en grondrechten', *Computerrecht* 2019/3, afl. 1.
11. J.W. van den Berge, 'Gelijkheid, de toepassing van het non-discriminatiebeginsel (art. 14 EVRM en art. 26 IVPBR)', *WFR* 2000/895, afl. 6391.
12. R. van der Hulle & R. van der Hulle, 'Hoe ver strekt het in mensenrechtenverdragen opgenomen discriminatieverbod bij discriminatoire belastingwetgeving?', *WFR* 2014/230, afl. 7036.
13. <https://www.betekenis-definitie.nl/nivelleren>
14. 'Inkomsten en uitgaven van het Rijk 2021', [Rijksoverheid.nl](https://rijksoverheid.nl) z.d.,

rijksoverheid.nl/onderwerpen/prinsjesdag/inkomsten-en-uitgaven-van-het-rijk-2021.

15. E.J.W. Heithuis (red.), *Compendium Vennootschapsbelasting*, Deventer: Wolters Kluwer 2020.
16. 'Belasting- en premieontvangsten in 2018 gestegen met 5,1 procent', *TaxLive.nl* 15 mei 2019.
17. E.J.W. Heithuis (red.), *Compendium Vennootschapsbelasting*, Deventer: Wolters Kluwer 2020, p. 4.
18. D.S. Smit, 'Belastingheffing bij digitale ondernemingen', *Ondernemingsrecht*, 2019/5.
19. C. van Raad, G.T.W. Janssen & F.P.G. Pötgens, *Cursus Belastingrecht. Internationaal Belastingrecht 2020-2021*, Deventer: Wolters Kluwer 2020, aant. 0.9.4.
20. Van Raad, Janssen & Pötgens 2020, aant. 0.9.4.
21. 'anti-BEPS-richtlijn', *De Fiscale Begrippenlijst z.d.*, dfbonline.nl/begrip/20612/anti-beps-richtlijn.
22. 'Dit moet je weten over belastingontwijking', *Universiteit Leiden* 29 oktober 2020, universiteitleiden.nl/nieuws/2017/07/dit-moet-je-weten-over-belastingontwijking.
23. A. Noorlander, 'Zo ontwijkt Starbucks belasting', *NOS* 14 november 2014.

NOVUMmagazine

NOVUM magazine is het juridisch faculteitsblad van de Universiteit Leiden, ontstaan uit de fusie tussen het faculteitsblad **Trias** (1968) en het blad **Request** (1999) dat werd uitgegeven door het rechtenmentoraat Appèl, tegenwoordig **Juridische Faculteitsvereniging Grotius**.

Ons doel is een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van (toekomstig) juridische professionals.

Hoofdredacteur

Joris van de Riet

Eindredacteur

Mahatma M. Martinus

Redacteuren

Jurian Bos
Bouchra Boulouize
Sebastian Cornielje
Rudolf Willem van Dam
Hadassah Drukarch
Francine Fetter
Anne Sophie Pijnacker
Lars Volborth
Karel Wijdeveld
Femke de Wijs

Raad van advies

Prof. mr. dr. A.G. Castermans
Mw. drs. A.F.M. van der Helm
Dion Latten, assessor FdR
Roos van der Plas, praeses JFV Grotius

Oplage: 750 exemplaren
Drukker: BladNL ISSN: 1567-7931

© Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de redactie openbaar worden gemaakt of verveelvuldigd.

Adverteren, solliciteren of reageren: **novum@law.leidenuniv.nl**

JONGE MEESTERS

DOOR JONGE MEESTERS

MAX BEEKES, ADVOCaat
SANJA MARUSIC, FOTOGRAAF

Als onderdeel van een door Pels Rijcken geïnitieerd kunstproject is Max gefotografeerd door Sanja Marusic. Op de achtergrond is Fort Beneden Lent zichtbaar. Max behandelde het kort geding dat krakers aanspanden tegen de voorgenomen ontruiming van dit Fort. Pels Rijcken behartigt de belangen van de Staat, publieke organisaties én van ondernemingen. De zaken die Pels Rijcken behandelt, hebben veelal maatschappelijke impact. Zaken die er toe doen. Meer weten? Lees het verhaal van Max op werkenbijpelsrijcken.nl.

PELS RIJCKEN